

Vrede over Israël

Jaargang 54
Nummer 2
April 2010

Van de redactie	2
Christus als zondebok	3
Geen verzoening zonder bekering	6
Overwegingen bij bekering en verzoening	9
Sprekens met Israël – zwaktebod of krachtenveld?	12
Kairos Palestina	14

Zes armen zullen uit zijn zijden uitsteken: drie armen van de kandelaar uit de ene zijde en drie armen van de kandelaar uit de andere zijde
Exodus 25:32

Tweemaandelijks orgaan, uitgegeven door Deputaten 'Kerk en Israël' van de Christelijke Gereformeerde Kerken in Nederland

Van de redactie

In jaargang 54 houden we ons bezig met de vraag 'hoe leest gij? Wat staat in de wet geschreven?' Joden en Christenen lezen, voor een deel, dezelfde bijbel. De Tenach of het Oude Testament. Toch is hun wijze van lezen heel verschillend.

In dit nummer staat het begrip 'verzoening' centraal. In zijn pas verschenen boek '*Geen verzoening zonder bekering – Gesprekken over de joodse traditie*' beschrijft drs. Kees Jan Rodenburg aan de hand van vier interviews welke plaats 'verzoening' inneemt in de Joodse traditie. In een drietal artikelen wordt op het boek gereageerd.

De drie artikelen over *Geen verzoening zonder bekering*:

Anne-Wil Jens vergelijkt in de Schriftstudie **Christus als zondebok** de Joodse en christelijke wijze van omgang met het begrip verzoening. Het is een impressie van een studieweekend van het CIS waar het boek van Kees Jan werd bestudeerd.

Prof. Dr. Jan Hoek heeft de publicatie op de dag dat hij gepresenteerd werd besproken. In zijn bespreking **Geen verzoening zonder bekering** plaatst hij een aantal kritische kanttekeningen, niet zozeer bij het boek zelf, maar meer bij de Joodse wijze van omgang met de Schriften. Hij waardeert het boek als een prima aanzet tot verder gesprek.

Drs. Kees Jan Rodenburg reageert in **Overwegingen bij bekering en verzoening**

op de vraag van prof. dr. Jan Hoek hoe de ontmoeting met het Jodendom hem als gelovige en als christelijk theoloog heeft beïnvloed.

Een artikel over de ontmoeting met Israël:

Drs. Florimco van der Rhee gaat in het artikel **Sprekken met Israël – zwakgebod of krachtenveld?** in op de vraag hoe de ontmoeting van de kerk met het volk Israël onder ons gekarakteriseerd wordt. Het is een 'gesprek', maar beslist niet vrijblijvend.

Tenslotte een artikel over de gespannen situatie in Israël:

Drs. Kees Jan Rodenburg bespreekt in **Kairos Palestina** het pas verschenen Kairos document dat is opgesteld door Palestijnse christenen. Bewogenheid over de verscheurdheid van het land staat centraal.

Bij de foto op de voorpagina

De Menora is van meet af aan het toonaangevende symbool van Israël geweest. We vinden de zeven-armige kandelaar dan ook door heel de geschiedenis van Israël terug. Nadat tabernakel en tempel verdwenen waren, zien we de kandelaar ook in de synagoge op vele manieren verschijnen. Op de voorpagina een exemplaar in een mozaïekvloer in een synagoge te Hamat Tiberias uit de 2e tot de 3e eeuw na Christus

Christus als zondebok

Anne-Wil Jens

Impressie van het CIS Studieweekend in november 2009

Het boek 'Geen verzoening zonder bekering. Gesprekken over de Joodse traditie', geschreven door drs. Kees Jan Rodenburg, werd op 13 november 2009 gepresenteerd op de Christelijke Hogeschool in Ede. De boekpresentatie werd gevolgd door een studieweekend van 13 t/m 15 november met studenten (en starters) waarin werd stilgestaan bij de Joodse feestdag (Grote Verzoendag). Daarbij werd het thema bekering en verzoening zowel binnen het Jodendom als het Christendom nader belicht.

Grote Verzoendag

Op Grote Verzoendag staat zowel de verzoening tussen God en mens, en de relatie tussen mensen onderling centraal. Deze Joodse feestdag wordt beschreven in de Tenach (o.a. in Leviticus 16:30-34; 23:27-28 en Numeri 29:7-11). Op deze ene dag in het jaar mocht de hogepriester het allerheiligste in de tempel van Jeruzalem betreden om te pleiten voor Gods volk.

Jom Kippoer wordt vandaag de dag in Israël doorgebracht als een rustdag waarop wordt gevast. Op deze speciale dag bezoeken ook veel seculiere Joden een synagoge. Tijdens de middagdienst wordt in de synagoge gelezen uit het boek Jona. De profeet Jona moest immers naar de stad Ninevé om het oordeel aan te kondigen en te zien hoe

God vergeving schonk na het berouw van de inwoners. Aan het einde van de dag, bij zonsondergang wordt er op de sjofar (ramshoorn) geblazen waarmee een nieuw begin wordt ingeluid.

Verschillende stromingen

Tijdens het studieweekend werden vier stromingen en diens 'representanten' (voornamelijk rabbijnen) binnen het Jodendom besproken zoals die in het boek zijn beschreven, namelijk modern orthodox, chassidisch orthodox, reformbeweging (liberaal) en conservatief. De interviews vormen de kern van het boek, hierdoor wordt de diversiteit van opvattingen binnen de Joodse geloofstraditie aangetoond. Een impressie van de verschillende stromingen binnen het Jodendom heeft mij als lezer verrijkt. De Joodse traditie is voortdurend in dialoog met bronnen uit het verleden en het heden, zoals de Tenach, rabbijnse geschriften en latere werken. De levenswijze van Joden kan in grote lijnen overeenkomen, maar de achterliggende visie kan sterk van elkaar verschillen. Het is goed om hier oog voor te blijven houden bij de bestudering van het Jodendom.

Tesjoeva

Binnen al deze stromingen neemt verzoening een belangrijke plaats in. Het

Schriftstudie
n.a.v.
Leviticus
23:27-28

Anne-Wil Jens

27 Maar op de tiende van de zevende maand is de Verzoendag; een heilige samenkomst zult gij hebben en gij zult u verootmoedigen en de HERE een vuuroffer brengen.

28 Op die dag zult gij generlei arbeid verrichten, want het is de Verzoendag, om over u verzoening te doen voor het aangezicht van de HERE, uw God.

De Joodse gedachte van verzoening komt er kort gezegd op neer: 'Als een individu zich omkeert en zijn zonden belijdt, wordt hij door God gegeven. Daarop mag je vertrouwen.'

is een proces waarin zowel God als de mens een aandeel in heeft. Jom Kippoer richt zich op de verandering van het persoonlijke leven. Het gaat om de mens die zijn concrete tekortkomingen onder ogen komt, deze belijdt en zich omkeert (tesjoeva). Het omvat zowel inkeer, omkeer, boete, berouw als terugkeer. Op de tesjoeva van een mens volgt verzoening door God. Deze verzoening is niet alleen van belang voor het individu, maar ook voor de gehele gemeenschap en de wereld.

Oprechte inkeer

De Tempel heeft altijd een belangrijke rol gespeeld bij Jom Kippoer. In 70 na. Chr. werd echter ook de Tweede Tempel verwoest. Dit dwong de rabbijnen tot een nieuwe interpretatie van verzoening. Naast gebed werden tesjoevaen liefdadigheid gezien als vervanging van de offers. Op Grote Verzoendag wordt urenlang gebeden. Hoewel het vaste gebeden zijn, is het bidden toch geen automatisme. Een voorwaarde voor het ontvangen van vergeving is namelijk dat je eerst bij onenigheid met je naaste in het reine moet komen. Naast een oprechte omkeer moet er een voornemen zijn om je leven te beteren. Pas dan kan er vergeving geschonken worden. Dit gegeven past binnen mijn Godsbeeld als christen: God kijkt naar het innerlijk, naar de gestalte van je hart. Hij weet of je werkelijk berouw hebt van de zonde die is begaan. Gods genade is niet goedkoop, maar duur gekocht door het bloed van Christus. We zondigen niet 'goedkoop', en er moet steeds weer

een voornemen zijn om naar Gods wil te leven. Echter, we komen er als mens toch snel achter dat we aan Gods wet niet kunnen voldoen. Immers, de geest is wel gewillig, maar het vlees is zwak (Mattheüs 26:41).

Positief mensbeeld

Het positief mensbeeld dat bleek uit de interviews met de rabbijnen, verraste me dan ook enigszins. Het Jodendom kent geen erfzonde, dit is meer een christelijk dogma (een toestand waar alle mensen zich van nature in bevinden). De mens wordt zonder zonde geboren, maar heeft zowel een neiging tot het goede als tot het kwade. De mens heeft als taak deze beide te controleren en te gebruiken voor de dienst aan God. Volgens chassidisch orthodoxe Joden is er na de zondeval een tweedeling ontstaan tussen de stoffelijke en spirituele wereld. Door gebed kan de mens in contact komen met God en rechtstreeks om vergeving vragen. Het kwade in de wereld wordt overwonnen door het goede te doen.

Vergeving van zonden

De Joodse gedachte van verzoening komt er kort gezegd op neer: 'Als een individu zich omkeert en zijn zonden belijdt, wordt hij door God gegeven. Daarop mag je vertrouwen.' Dit doet mij denken aan een vers in 1 Johannes 1:9 waarin staat: 'Indien wij onze zonden belijden, Hij is getrouw en rechtvaardig, dat Hij ons de zonden vergeve, en ons reinige van alle ongerechtigheid.' (SV) Als wij door Christus zijn aanvaard als

Tijdens het studieweekend heeft elke deelnemer een elfje (een kort gedichtje van elf woorden) gemaakt over het thema verzoening.

Verzoening
Is mogelijk
Bij twee partijen
Die tot elkaar willen
Komen

Verzoening
Van ver
Naar dichtbij, mij
Als ik maar wil
Naderen

De sjofoer of
ramshoorn roept op
tot inkeer

kinderen Gods mogen wij weten dat al onze zonden zijn vergeven, ook die in de toekomstige tijd (1 Joh. 1:7). Het is een positief denken over vergeving waarin ik me als christen kan vinden.

De offercultus

De offerdienst heeft binnen het Jodendom een andere plaats dan in het Christendom. In het Oude Testament lezen we dat bepaalde rituelen een middel waren voor verzoening. In Leviticus 16 lezen we over de verzoeningsrite die werd uitgevoerd voor de onreinheid en overtredingen van de Israëlieten, voor al hun zonden (vers 16). Er werden twee geitenbokken als zondoffer en een ram als brandoffer voor het gehele volk Israël geofferd. Daarnaast werd er een stier geofferd voor de hogepriester en zijn familie, als reinigungsoffer. Een ram werd geslacht als brandoffer. Eén geitenbok werd geslacht die was bestemd voor God. Een andere geitenbok was voor Azazel (waarschijnlijk een demon). Dit was de zondebok. Alle zonden van de volk werden uitgesproken over de kop van het bok waarna het dier in de woestijn werd gestuurd. De bok nam alle zonden van het volk met zich mee, naar een verlaten gebied (vers 21 en 22).

Verzoening door Christus

Verschillende teksten in het Nieuwe Testament zien de offercultus van het

Oude Testament als een voorafschaduw van de komst van de Messias (o.a. 2 Korinthe 5:11-21 en Hebreeën 10:1-18). Het is frappant dat het Jodendom dat ook zo ziet. In Hosea 6, vers 6 lezen we ook al dat God verlangt naar oprechte inkeer in plaats van offers. Veel Joden vinden dat de Tempel niet meer nodig is om tot verzoening te komen. De Tempeldienst wordt immers voortgezet in hun leven met de Thora. Joden hebben daarom ook geen Middelaar nodig. Christenen geloven echter dat de offerdienst geëindigd is met het sterven en opstaan van Christus Die de zonde op Zich heeft genomen. Voor de vergeving van ernstige zonden moet men in het Jodendom wel wachten tot *Jom Kippoer*. Christenen hoeven dat niet, zij hebben de bediening van de vergeving van de zonden permanent.

In het Jodendom staat het herstel van concrete fouten meer centraal, in het Christendom meer het leven vanuit het herstel dat al heeft plaatsgevonden door het sterven en de opstanding van Christus. De betekenis van Grote Verzoendag ligt in onze tijd toch vooral in de overtuiging dat relaties tot God en de medemens hersteld moeten worden. Daar kunnen we als christenen wel wat van leren, namelijk het benoemen van concrete zonden en om deze vervolgens achter ons te laten om te voorkomen dat we ons erin berusten.

In het
Jodendom
staat het
herstel van
concrete
fouten meer
centraal, in
het Chris-
tendom
meer het
leven vanuit
het herstel
dat al heeft
plaatsge-
vonden
door het
sterven en
de opstan-
ding van
Christus

Geen verzoening zonder bekering

Prof. dr. Jan Hoek

Het nieuwe boek van Kees Jan Rodenburg, *Geen verzoening zonder bekering – Gesprekken over de joodse traditie* bevat een aantal luisteroefeningen die zeer behulpzaam en verrijkend zijn. Het is al mooi wanneer wij over interconfessionele grenzen heenkijken, interreligieuze grenzen liggen veelal buiten het gezichtsveld. Wil dat veranderen, dan is openheid en bereidheid tot ontmoeting een vereiste. In dit boek komt het Jodendom in het vizier als de geloofstraditie van concrete mensen in concrete situaties. Tijdens de presentatie van het boek noemde rabbijn Lodi van der Kamp het een 'bijna Joods boek'. Beter bewijs dat er goed geluisterd is, lijkt mij nauwelijks denkbaar.

Vier gesprekspartners

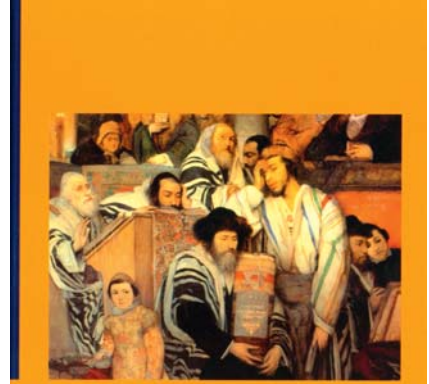
Vier Joodse mensen die op heel verschillende wijze invulling geven aan de beleving van hun religie, ontvangen bezoek van een christelijk theoloog die komt om te luisteren. Joske Achituv, Jehoeda Groenteman, Levi Weiman – Kelman en Einat Ramon wilden Kees Jan Rodenburg ontvangen en openhartig met hem spreken. Ze lieten hem toe 'in de ruimte van hun persoonlijk geloof en leven'. Ze proefden kennelijk eerlijke belangstelling zonder verborgen agenda. Het komt tot 'interessante gesprekken, vol onverwachte wendingen'. Het gaat er de auteur niet om de verschillende stromingen op zichzelf te kenschetsen, maar om deze specifieke vertegenwoordigers er toe uit te dagen het achterste van hun tong te laten zien.

Rodenburg gebruikt voor zijn 'persoonlijke ontdekkingstocht' terecht de kwalificaties 'verrassend, spannend en verwarrend, boeiend en inspirerend'.

Vier Joodse mensen ontvangen bezoek van een christelijk theoloog die komt om te luisteren

Prof. dr. Jan Hoek

Kees Jan Rodenburg **GEEN VERZOENING ZONDER BEKERING** Gesprekken over de joodse traditie

CHE REEKS

Uitgeverij Boekencentrum, Zoetermeer, 2009, 108 pag., €11,50.
Uitgegeven in de CHE Reeks van de Christelijke Hogeschool Ede.

Samenvattende overwegingen

Te midden van de onderlinge verschillen noteert de auteur bij zijn gesprekspartners vijf overeenkomsten:

1. De centrale plaats van verzoening als een proces waarin God en mens beide aandeel hebben;
2. Het belang van dit proces voor de bredere gemeenschap en zelfs de wereld;
3. De ambivalente waardering van de verwoesting van de tempel: zeker te betreuren, maar ook een aanzet tot grotere betrokkenheid van de mens bij de dienst aan God;

Het bidden van het Kol-Nidré, het gebed dat Grote Verzoendag inluidt

4. Het zoeken naar antwoorden en oriëntatie vanuit de bronnen van Schrift en traditie;
5. Het oog hebben voor de onderlinge verschillen tussen de Joodse stromingen. De kwestie of er weer een tempel komt, is het meest omstrede. Een ander punt van verschil is de waardering van de *halacha*, met name de vraag in hoeverre de gelovige gebonden is aan concrete voorschriften vanuit de traditie of eerder geroepen tot creatieve actualisering.

Op de gesprekken volgt een drietal diepteboringen: Hoe zit het nu met het leven zonder tempel? Wat is het verband tussen *tesjoeva* en verzoening en wat is de reikwijdte van de verzoening wanneer we kijken naar individu, gemeenschap en wereld? Elk hoofdstuk wordt afgesloten met treffende citaten vanuit de verschillende Joodse bronnen.

Kritische noot

Bij alle waardering veroorloof ik mij een kritische noot. De lezer mag er naar raden hoe en in hoeverre de ontmoeting Rodenburg ertoe heeft geleid met andere ogen naar zijn eigen geloof en

traditie te kijken. Wat is nu de impact van deze existentiële ontmoeting op zijn eigen geloofsverstaan? Wellicht acht hij het nog te vroeg om een balans op te maken. Een echte luisterhouding vraagt meer geduld. Niettemin mocht de lezer toch wel enkele voorlopige notities verwachten waarin hij als christelijk theoloog in dat proces van verwarring en herkenning zijn kaarten op tafel legt. Komt dat in een volgende publicatie? In alle bescheidenheid wil ik enkele opmerkingen maken over wat mij positief trof in de gespreksverslagen alsook over wat verwondering en bevreemding bij mij oproep. Nadrukkelijk in deze volgorde.

Herkenning en verbondenheid

De nadruk op de onlosmakelijke verbondenheid van bekering en verzoening spreekt mij zeer aan. Er is geen vrede met God en de naaste mogelijk zonder daadwerkelijke bekering van het concrete kwaad.

1. *Tesjoeva* strekt zich uit over heel het leven van de mens. Het is niet iets eenmaligs of tijdelijks. De terugkeer van de mens naar God als de bron van het leven is een levenslang gebeuren. Daarbij is er een samen-

De nadruk op de onlosmakelijke verbondenheid van bekering en verzoening spreekt mij zeer aan

- hang tussen het leven uit de verzoening met God en het inzicht in de ernst van de overtreding.
2. God is van harte bereid tot verzoening. Waar de mens zich bekeert, hoeft hij niet te twijfelen aan een gunstige ontvangst bij God. Als christen raakt mij deze overtuiging diep, omdat ik geloof dat God in Christus tot het uiterste is gegaan op het pad van verzoening.
 3. Indrukwekkend is de wijze waarop het verlies van de tempel wordt verwerkt en de zoektocht naar een geestelijke invulling van tempeldienst en offercultus. Ik moet dan denken aan nieuwtestamentische noties inzake Christus als Gods tempel en ook de gemeente als tempel van de Heilige Geest, alsook aan de wijze waarop gebed en lofprijzing, ja de toewijding van heel ons leven als geestelijke offerande worden benoemd, bijv. in Romeinen 12.
 4. Van belang is de bezinning op de betekenis van de bekering van de enkele gelovige en van de gelovige gemeenschap voor heel de wereld. Als gelovige persoon en als gelovige gemeenschap existeer je niet voor je zelf, maar tot eer van God en tot heil van de wereld.

Verwondering en bevreesing

Moeite heb ik met het mijns inziens te optimistische mensbeeld dat in verschillende interviews naar voren komt. De mens zou vanuit de mogelijkheden van zijn vrije wil in staat zijn op eigen kracht *tesjoeva* te doen en deze bekering zou dan als voorwaarde gelden voor de verzoening met God. Is de erfzonde of oorsprongszonde niet nu juist het enige christelijke dogma dat empirisch te bewijzen valt (om met G.K. Chesterton te spreken)? Heeft de geschiedenis niet al lang en breed elk optimistisch mensbeeld weerlegd? En zou juist dat ruimhartige denken over de verzoeningsbereidheid van God dat uit de interviews

- blijkt, er niet toe moeten leiden dat er veel krachtiger van de genade van God wordt gesproken, die aan onze bekering vooraf gaat en dus nooit van onze bekering afhankelijk mag worden gemaakt?
1. Wordt de diepte en de ernst van de zonde voldoende gepeild wanneer de *jetser hara* gezien wordt als met het mens-zijn als zodanig gegeven en dus niet het gevolg van een vreselijke ontsporing in het begin van de geschiedenis van de mensheid? Heeft dan de goede God een mens met slechte eigenschappen geschapen?
 2. Maak van de verzoeningsbereidheid van God geen goedkope genade. Heel de offercultus toont dat God in zijn heiligheid de ongerechtigheid niet verdraagt en niet ongestraft laat.
 3. Is er wel voldoende aandacht voor de letterlijke betekenis van de teksten, die niet alleen interpretaties toelaat en oproept, maar ook afwijst en uitsluit?
 4. Moet het gezag van de Schrift niet op unieke hoogte staan, zodat alle mondelinge traditie daaraan onderworpen is?

Een veelbelovend begin

Dit boek is een veelbelovend begin. *Luisteren* is onmisbaar om aan het *dienen* en *getuigen* gestalte te geven. Het blijft nodig deze drie aspecten op elkaar te betrekken. Laat dat als vervolg op dit boek gebeuren! Ik wens Kees Jan Rodenburg van harte de zegen van de Eeuwige toe in zijn verdere verkenningstochten.

Overwegingen bij bekering en verzoening

Drs. Kees Jan Rodenburg

Het thema verzoening roept bij christenen onmiddellijk bepaalde gevoelens en gedachten op. Dat is niet vreemd, aangezien het een centraal onderwerp is in het christelijk geloof. Paulus zegt kernachtig 'dat God in Christus de wereld met Zichzelf verzoenende was, door hun hun overtredingen niet toe te rekenen, en dat Hij ons het woord der verzoening heeft toevertrouwd' (2 Kor. 5:19).

Ook in het Jodendom neemt verzoening een centrale plaats in, maar er zijn belangrijke verschillen met de christelijke traditie. Om die reden raakte ik persoonlijk geboeid door de vraag hoe Joden over verzoening denken en hoe verzoening in hun leven speelt. Mijn boekje draait om die vraag.

Tijdens de boekpresentatie in november gaf prof.dr. J. Hoek aan waar voor hem herkenningpunten liggen met de Joodse visie en waar hij vragen heeft. Tegelijkertijd daagde hij mij uit om mijn kaarten op tafel te leggen en te laten zien hoe de ontmoeting met het Jodendom mij als gelovige en als christelijk theoloog heeft beïnvloed. In dit artikel wil ik daarop reageren.

Geen christelijke visie

De vraag wat de Joodse kijk op bekering

en verzoening voor ons als christenen betekent begrijp ik goed. Tijdens de gesprekken met Joden van verschillende stromingen speelde dat ook steeds op de achtergrond mee. Toch heb ik ervan afgezien daarover een apart hoofdstuk te schrijven en wel om meerdere redenen.¹

De eerste reden is dat zo'n hoofdstuk alle aandacht naar zich toe zou trekken. Niet het Jodendom zelf zou centraal komen staan, maar mijn reactie daarop. In christelijke publicaties over de Joodse traditie gebeurt dat vaak. Na een opsomming van kenmerken volgt een beoordeling of wordt bekeken welke aspecten door christenen kunnen worden overgenomen. Die kant wilde ik niet op. Het ging mij om een dieper begrip van de Joodse traditie en met name ook om de diversiteit binnen het Jodendom. Ik wilde geen kant en klaar verhaal bieden, maar nieuwsgierigheid oproepen.

De tweede reden hangt hiermee samen. Het is begrijpelijk dat onze aandacht uitgaat naar verschillen en overeenkomsten tussen Jodendom en Christendom. Toch moeten we ervoor waken te blijven steken in de vergelijking. Zelf hoop ik op een ontmoeting tussen Joden en

Drs. Kees Jan Rodenburg

Ik raakte persoonlijk geboeid door de vraag hoe Joden over verzoening denken en hoe verzoening in hun leven speelt

Mauryc Gottlieb, *Jom Kippoer*, Tel Aviv Museum of Art, 1878

Op de omslag van het boek is een schilderij afgebeeld van de Joods-Poolse schilder Mauryc Gottlieb (1856-79) waarop een synagoge dienst op *Jom Kippoer* is afgebeeld (1878), gebaseerd op zijn herinneringen aan de synagoge van zijn kindertijd in Drohowicz. De schilder heeft zichzelf uitgebeeld in de synagoge in verschillende leeftijdsfasen. Gottlieb is vrij jong gestorven. Op 23 jarige leeftijd overleed hij aan de griep. Toen het schilderij werd gemaakt (in 1878), was hij 22 jaar. Aan diens nek hangt een medaillon met de ster van David en zijn initialen in het Hebreeuws. (Tel Aviv Museum, www.tamuseum.com)

**Als geloofs-
getuigen
hebben we
een gesprek
met elkaar,
dat echter
uiteindelijk
draait om
wat God ons
te zeggen
heeft**

Het Schechterinsti-
tuut, een instelling
waar een open
gesprek tussen
Joden en christenen
mogelijk is.

christenen die verder gaat. Niet het theologische debat maar het gesprek waarbij we wederzijds aangesproken kunnen worden. Dat kan alleen als we elkaar zien als geloofsgetuigen, die allebei de stem van God hebben gehoord. De ontmoeting tussen Joden en christenen gaat dan vooral over de manier waarop we samen en afzonderlijk Zijn roepstem hebben verstaan.

Van dispuut naar ontmoeting

Deze overwegingen komen ook voort uit de geschiedenis die we als Joden en christenen achter ons hebben. Vanaf de eerste eeuwen beschouwden christenen het Jodendom een doodlopende weg. In de Middeleeuwen spraken Joden en christenen soms met elkaar, maar dan in de vorm van disputaties waarin Joden zich moesten verantwoorden voor hun ongelof in Jezus. Pas vanaf de 19e eeuw kwam het spontane en persoonlijke gesprek tussen Joden en christenen op gang dat zich voortzet in de moderne dialoog. Dat gesprek leidde tot waardering van christenen voor de Joodse stem en soms tot een positievere kijk van Joden op christenen.

Hoewel ik blij ben dat we het twistgesprek achter ons hebben gelaten, voel ik soms enig onbehagen bij de dialoog. Tijdens de vele dialoogbijeenkomsten die ik de afgelopen jaren meemaakte vroeg ik me weleens af waar de gesprekken eigenlijk over gingen. Deelnemers zijn vaak echte dialoog-professionals, die precies weten wat je wel en niet moet zeggen. Dat levert gesprekken op die

niet echt spannend zijn en ook weinig op een ontmoeting lijken. Misschien komt dat wel doordat de waarheidsvraag geen plaats krijgt. Daarmee bedoel ik niet dat Joden en christenen weer om de waarheid moeten gaan strijden, als zou een van hen deze bezitten en de ander niet. Ik bedoel ermee dat de ontmoeting niet vrijblijvend kan zijn en een zekere ernst zal kennen. Als geloofsgetuigen hebben we een gesprek met elkaar, dat echter uiteindelijk draait om wat God ons te zeggen heeft.

Herkenning en verwarring

Wat betekent dit nu voor ons die de Joodse stem serieus proberen te nemen? Mijns inziens is vooral van belang dat we de stap maken van de vergelijking van Jodendom en Christendom als godsdiensten naar het persoonlijke niveau van wat ons aanspreekt en wat vragen oproept. Prof. dr. Hoek heeft daarvoor een voorzet gegeven. Zelf denk ik vooral aan deze punten:

1. Inspirerend vind ik de manier waarop in het Jodendom denken en leven met elkaar verweven zijn. Bekering en verzoening zijn geen abstracte begrippen; rond Grote Verzoendag worden deze grote woorden geleefd! Mensen vragen elkaar vergeving, de geschonken verzoening wordt gevierd.
2. Indrukwekkend is ook hoe Joden steeds weer met elkaar en met het voorgeslacht bezig zijn om de aloude teksten van de Thora toe te passen op het concrete en dagelijkse leven. Daarbij is veel aandacht voor details

van de Hebreeuwse tekst en is ieders inbreng welkom. Verschillen van inzicht worden niet gezien als een hindernis, maar als winst.

3. Verrassend vind ik dat de meeste Joden de verwoesting van de tempel niet beleven als een probleem. De offerdienst is wel opgehouden, maar de dienst aan God kan doorgaan, namelijk doordat de mens zich toewijdt aan een leven met de Thora. Het contact tussen God en mens verloopt niet langer via priesters en offers, maar is persoonlijk geworden.
4. Verwarrend vind ik dit tegelijkertijd ook. De christelijke theologie zegt immers dat de tempeldienst in Christus vervuld is en de verwoesting van de tempel een straf was voor het ongelooft van Joden. Het beeld dat christenen eeuwenlang hebben gehad (en soms nog hebben) wordt bepaald door wat er in de eerste eeuw is gebeurd. Met de Joden die in onze tijd leven weet de christelijke theologie zich nauwelijks raad.
5. Confronterend en pijnlijk vind ik de gedachte dat Jodendom en Christendom zich in de eerste eeuwen hebben ontwikkeld tegenover elkaar. Beide godsdiensten eigenden zich het Woord van God toe en wezen de uitleg van de ander resoluut af. Dat leidde niet alleen tot onnodige tegenstellingen tussen Joden en christenen, maar vaak ook tot eenzijdige benaderingen van het Oude Testament. Gelukkig hebben we in onze tijd de kans dat te doorbreken.
6. Verrassing en verwarring gaan samen bij de ontdekking dat de tempeldienst grotendeels bedoeld was om onbewust begane zonden te herstellen, zoals Leviticus steeds weer herhaalt. Volgens het Jodendom had de offerdienst daarom het herstel van het verbond tussen God en Israël tot doel. Deze gedachte speelt geen enkele rol in het Christendom, maar roept wel de vraag op hoe Jezus'

sterven moet worden gezien. Was Hij het zondoffer van Grote Verzoendag of misschien eerder het paaslam van Pesach?

7. Verrijkend vind ik daarom het besef dat het Nieuwe Testament niet naadloos aansluit bij het Oude Testament alsof het om een paar puzzelstukjes gaat. Het Nieuwe Testament is de weerslag van de ervaring van de eerste volgelingen met Jezus de Opgestane Heer. Zijn lijden, sterven en opstanding probeerden ze te begrijpen vanuit het Oude Testament, maar ze grepen terug op verschillende teksten. Tegelijkertijd heeft het Oude Testament een eigen stem en eigen boodschap die niet opgaat in het Nieuwe. De levendige relatie tussen beide delen van de Bijbel moet ontdekt worden. Dat biedt meteen ook perspectief voor het gesprek tussen Joden en christenen.

Doordenken

Bovengenoemde punten zijn evenzovele thema's waarover we als christenen met Joden in gesprek kunnen zijn en met elkaar kunnen doordenken. Vooral doordat Jodendom en Christendom beïnvloed werden door hun onderlinge strijd is er nog veel werk te doen om een beter begrip te krijgen van hun onderlinge relatie. Joden en christenen praten weliswaar al decennia lang met elkaar, maar de theologische doordenking en correctie van de geschiedenis is nog maar net op gang gekomen. Kant en klare antwoorden over wat de Joodse visie op een bepaald onderwerp ons te zeggen heeft zijn daarom niet te geven. Kerk en theologie moeten aan het werk! Tijdens een studieweekend deden we dat op bescheiden schaal (zie het verslag van Anne-Wil Jens). Ik hoop dat mijn boekje veel anderen zal stimuleren hetzelfde te doen.

¹ Zie mijn bijdrage tijdens de boekpresentatie op www.centrumvoorisraelstudies.nl.

Drs. Florimco van der Rhee

Spreken met Israël – zwakgebod of krachtenveld?

Drs. Florimco van der Rhee

Eén van de kerntaken van het Deputaatschap voor Kerk en Israël van onze kerken is het gesprek aangaan met Israël. Dat gebeurt op verschillende manieren. In Nederland maken deputaten deel uit van diverse overlegplatforms, waar Joden en christenen elkaar ontmoeten. In Israël werkt sinds 1953 de zgn. ‘Israëlwerker’. Hij gaat daar gesprekken aan met Joden uit diverse religieuze richtingen. Op dit moment is dat drs. C.J. Rodenburg.

Nu wordt nog wel eens de vraag gesteld of deze taakstelling niet wat al te gewoontjes is. Zouden we geen hogere ambitie mogen en misschien ook wel moeten hebben, dan alleen het gesprek aan te gaan? Het werk onder Israël wordt daarbij nogal eens gelegd naast zendingswerk, dat we als kerken ter hand nemen. Daarin wordt actief geprobeerd gemeentes te planten en toe te rusten. Zou iets dergelijks ook niet in Israël moeten gebeuren? Zou onze houding ten opzichte van Israël niet missionair moeten zijn?

Verlangen

Achter deze vragen gaat een diep verlangen schuil naar het behoud van Israël. Wat zou het heerlijk zijn, wanneer het

Joodse volk Jesjoeah als de Messias zal (h)erkennen! Israël is het volk van Gods eerste liefde. Via Abraham en diens nageslacht zouden alle geslachten op aarde gezegend worden. Een belofte, die vervuld werd in de komst van Gods Zoon. Hij werd geboren in de schoot van Israël. Zoon van God, Zoon der mensen, maar ook Zoon van Abraham. Als kerk moeten we toch wel verlangen naar het moment waarop de Joden Hem zullen zien als de van God gegeven Verlosser? Nu ligt er bij vele Joden nog een bedekking over hun hart (2 Kor. 3:12 ev.). Wanneer de HERE echter zijn beloften voor Zijn volk in vervulling doet gaan, zal deze bedekking worden weggenomen.

Het komt mij voor dat een kerk waarin dat verlangen ontbreekt, letterlijk ontworteld is. Ze is losgeraakt van haar oorsprong, die ligt in het Joodse volk. Met Paulus mogen we als christenen uit de heidenen Israël tot jaloersheid verwekken en hen de heerlijkheid van Christus tonen door uit Hem te leven en te spreken (Rom. 11:11 en 13-14).

Een geheel eigen plaats

Het is dan vervolgens natuurlijk wel de vraag hoe we aan dit verlangen invulling geven in de praktijk. Het antwoord op die vraag blijkt niet zo eenvoudig te zijn. Dat geldt zowel in zendings- als evangelisatiewerk. Maar juist ook met het oog op Israël. Israël neemt voor de kerk een geheel eigen plaats in. Het betuigen van Jezus als de Messias vraagt dan ook een geheel eigen vorm en aanpak.

1. Israël is immers voor een christen niet gelijk aan enig ander volk in de

Israël neemt voor de kerk een geheel eigen plaats in

Toegang tot het hotel van de orthodoxe kibboets Lavi; een kibboets met ruimte voor de ontmoeting van Joden en christenen

- wereld. Joden zijn geen heidenen, maar kinderen van Gods verbond.
2. We lezen samen met hen het Oude Testament, als het Woord van God dat niet aan ons, maar aan hen is toevertrouwd (Psalm 147).
 3. Verder hebben we als kerk al een lange geschiedenis van omgaan met Israël. Een geschiedenis die helaas meer dieptepunten van vervolging en bekering onder dwang dan hoogtepunten kent. We kunnen en mogen die geschiedenis niet zomaar vergeten.

Hoe dan?

Welke middelen hebben we om Israël jaloers te maken en hen de gestalte van Jezus Christus te tonen? Niet alleen wat betreft het uitgangspunt, maar ook wat betreft de vorm om aan het verlangen naar de vervulling van Gods beloften voor Israël gestalte te geven, moeten we ons laten leiden door de Bijbel zelf. Paulus' methode is die van het gesprek. In Hand. 17 staat dat hij in samenspraak ging met de Joden (v.17) en op de Sabbat gedeeltes uit het Oude Testament behandelt en die uitlegt met het oog op Christus (v.2-3). Op diverse andere plaatsen in Handelingen komen we dit ook tegen.

Je herkent in deze wijze van optreden de manier waarop Jezus zelf dat gedaan heeft. Sprekend in de synagoge in Nazareth legt Hij de profetieën van Jesaja uit op zichzelf: 'Heden is dit Schriftwoord voor uw oren vervuld' (Luk.4:21). Ook de Farizeeën en schriftgeleerden benadert Hij door met hen in gesprek te gaan.

Gesprek

De manier waarop we het Joodse volk willen bereiken met het evangelie noemen we tegen deze achtergrond dus 'gesprek'. Het gesprek is het middel om samen met Israël te luisteren naar de Schriften, die van Messias Jezus getuigen (vgl. Joh.5:39).

Dat kan, gezien het bovenstaande,

nooit een vrijblijvend gesprek zijn. In de ontmoeting met Israël moeten van beide kanten veel misverstanden en vooroordelen uit de weg geruimd worden. Toch betekent dat niet dat het bij het uitwisselen van informatie bij een wat heen en weer praten blijft. Wanneer dat het doel zou zijn, zouden we geen vorm geven aan het verlangen dat ook de Joden Jezus als de Messias zullen leren kennen. Tegelijk drukt het woord 'gesprek' ook een zekere gelijkwaardigheid uit tot de gesprekspartner. Die gelijkwaardigheid zit niet in de gedachte, als zou Israël de persoon van Jezus als Gods Zoon niet nodig hebben om tot het heil te komen. Maar wel in het diepe besef, dat we spreken met mensen, voor wie Gods bijzondere beloften nog altijd geldig zijn. Paulus waarschuwt de christenen met een heidense achtergrond in Rome ervoor zich te verheffen boven het Joodse volk (Rom. 11:20).

Met iemand in gesprek zijn betekent ook een zekere mate van afstand nemen. Die afstand is ten opzichte van Israël geboden vanuit de vaste overtuiging dat alleen de Heilige Geest de bedekking van het aangezicht van Israël kan afnemen. Dat mag ons bescheiden maken in ons werk. De HERE wil dat werk gebruiken als instrument in Zijn hand. Maar we moeten niet meer dan instrumenten willen zijn. Misschien meer nog dan in het zendingswerk moeten we ons dit in het werk onder Israël bewust zijn. De geschiedenis laat zien dat een al te vurige bekeringsdrang tot grote ongelukken kan leiden.

Rabbi Meir Rubinstein van de kibboets Lavi met wie een 'gesprek' werd gevoerd over het verstaan van het gebod 'gij zult niet begeren'

Het is de taak van de kerk om het gesprek met Israël aan te gaan

De leerhuisruimte van de orthodoxe kibboets Lavi in Galilea

Krachtenveld

Het is de taak van de kerk om het gesprek met Israël aan te gaan. Daarbij kan het bij woorden alleen niet blijven. Ook metterdaad mag Israël tot jaloersheid verwekt worden. Ons spreken en handelen wordt daarbij als het goed is gedreven door de liefde van God in Messias Jezus.

Vanuit de overtuiging Israël maar niet Israël te laten (zoals Christenen voor Israël bepleit), maar tegelijk beseffend dat we ons niet boven Israël moeten ver-

heffen, gaan we het gesprek aan. Daarbij zijn we diep afhankelijk van het werk van de Heilige Geest. We moeten in ootmoed onderkennen dat in dat (soms moeizame) gesprek de Geest de openingen moet geven om Jezus als de Messias te betuigen. Als kerken mogen we daar om bidden, pleitend op de beloften die aan Israël gegeven zijn.

Spreek met Israël: geen zwakgebod, maar hopelijk een krachtenveld van de Geest!

Kairos Palestina

Drs. Kees Jan Rodenburg

Ruim zes jaar zijn we nu in Israël met als kernopdracht om een bijdrage te leveren aan een betere verstandhouding tussen Joden en christenen. Luisteren, dienen en getuigen waren daarbij sleutelwoorden en we maakten mooie ontmoetingen mee. Toch werd onze aandacht de jaren door ook getrokken door iets anders, namelijk het conflict tussen Israël en de Palestijnen. Een conflict dat onoplosbaar lijkt, maar daarom niet minder ingrijpend is. De afgelopen jaren raakten we bekend met mensen aan beide kanten, hun situatie, hun dromen en nachtmerries. De vraag hoe we als christenen oog kunnen hebben voor Israëli's en Palestijnen en bij kunnen dragen aan de oplossing van het conflict heeft me altijd sterk beziggehouden en soms zelfs slapeloze nachten bezorgd. Het kan immers niet zo zijn dat we voorbijgaan aan de werkelijkheid om ons heen.

Kairos

Afgelopen december werd in Bethlehem het zogenaamde Kairosdocument gepresenteerd. Kort gezegd is dit een geloofsbrief van Palestijnse christenen waarin zij aandacht vragen voor hun ondraaglijke situatie. Zij wijzen erop dat de Israëlische bezetting van Palestijns land zodanige gevolgen heeft dat deze een zonde tegen God en de mensheid genoemd moet worden en verzet geboden is. Concreet wordt opgeroepen tot een boycot van producten die in Joodse nederzettingen in de Palestijnse Gebieden zijn gemaakt.

De benaming Kairos Palestina is goed gekozen. Dit Griekse woord betekent 'beslissend moment' (of 'uur der waarheid' zoals de opstellers zeggen) en wordt in het Nieuwe Testament gebruikt om aan te geven dat Gods ingrijpen in de geschiedenis om een reactie van de mens vraagt. De naam verwijst tegelijkertijd naar de strijd tegen de apartheidspolitiek in Zuid Afrika en de rol die het Kairosdocument uit 1985 daarin speelde. Palestijnse christenen identificeren zich daarmee omdat ook in Zuid-Afrika de onrechtvaardige situatie werd verdedigd met een beroep op de Bijbel.

Drs. Kees Jan Rodenburg

kairos
betekent
'beslissend
moment'

De muur tussen
Israël en de
Palestijnse gebieden

Felle reacties

De verklaring heeft uiterst felle reacties opgeroepen. Aan Joodse en christen-zionistische zijde werd de vinger gelegd op de zwakke plek van de verklaring, namelijk dat Israël als enige schuldige wordt gezien voor de situatie en dat historische ontwikkelingen niet worden meegewogen. Rabbijn Evers schreef: 'De Kairos-verklaring zou over vrede gaan, maar de tekst is zo onmiskenbaar eenzijdig, dat het eerder betiteld kan worden als een regelrechte oorlogsverklaring aan Israël.'

Officiële vertegenwoordigers van Nederlandse kerken reageerden voorzichtig. Enerzijds werd solidariteit met het lijden van Palestijnse christenen verwoord. Anderzijds wilden de kerken ook aandacht voor de bijzondere relatie tot de Joodse gemeenschap vasthouden. Voor christelijke sympathisanten met de Palestijnse zaak gaat deze houding niet ver genoeg. Het voorstel van de Raad van Kerken in Nederland om niet Israëlische producten te boycotten, maar juist de aanschaf van Palestijnse producten te promoten werd door dr. Veldhuis bestempeld als de reactie van een zachte heilmeester. De situatie kan pas echt veranderen als de Israëlische bezetting krachtdadig wordt bestreden, zo stelde hij.

Waarheid of leugen?

Eindeloos veel andere reacties kunnen worden toegevoegd, maar de argumenten zijn steeds hetzelfde. In een eerder artikel heb ik mij erover verbaasd dat iedereen zo zeker lijkt van zijn eigen oordeel en precies weet wat er aan de redenering van de ander mankeert.¹ De termen waarheid en leugen worden gebruikt om het eigen gelijk te onderstrepen en andere meningen te bagateliseren. Opmerkelijk genoeg gebeurt dat zowel in het pro-Israëlische als in het pro-Palestijnse kamp. Persoonlijk vind ik dit frustrerend en ik denk ook dat de mensen in het conflict er niet mee

geholpen zijn. Die houding hoort bij een boxwedstrijd, zoals iemand zei, maar niet bij de beoordeling van een complex conflict.

Complexiteit

De conflictsituatie is immers uiterst complex. Er zijn historische, theologische, culturele en psychologische gegevens in het spel, maar ook (militair) strategische, morele en communicatieve. Op al die punten bestaat verschil van mening tussen Israël's en Palestina, maar ook tussen christenen onderling. Ik noem er enkele: Zijn Palestijnse vluchtelingen in 1948 uit eigen beweging gevlucht of uit hun dorpen verdreven? Is het land Israël het eigendom van het Joodse volk of is de landsbelofte in het Nieuwe Testament vervuld in Jezus Christus? Betekent verbondenheid met Israël dat de kerk terughoudend moet zijn in haar oordeel over de politiek van de staat Israël? Waar komt de gedachte vandaan dat alle Palestijnen terroristen zijn of dat Israël's uit zijn op de verdrijving van alle Palestijnen?

Op zulke vragen zijn geen eenduidige antwoorden te geven. Dat is de reden dat Israël-discussies vaak snel ontsporen en deelnemers langs elkaar heen praten. De complexiteit zorgt er ook voor dat reageren op het Kairosdocument niet zonder risico's is. Hoe kan recht worden gedaan aan de stem van één partij in het conflict, zonder voorbij te gaan aan andere partijen en factoren in het conflict? Dat is de smalle weg die we hebben te gaan.

Kritiek

Het Kairosdocument richt zich op de wereldwijde gemeenschap en met name

House of Hope, een centrum van verzoening tussen de partijen in het Israëlisch/Arabische conflict

De verklaring heeft uiterst felle reacties opgeroepen

Elias Jabour, een Arabische christen uit het House of Hope die zich al dertig jaar inzet voor goede verhoudingen

op christenen, maar lijkt toch vooral een klacht over de onvoorwaardelijke steun van christenzionisten aan de staat Israël. Vanwege schuldgevoelens over het verleden en vanwege een sterke fixatie op profetieën aangaande Israël nemen zij concreet onrecht tegenover Palestijnen voor lief. Die kritiek is terecht. Nog steeds kom ik christenen tegen die ontkennen dat er een 'andere zijde' van Israël is. Daarmee bedoel ik niet dat Israël per definitie verkeerde keuzes maakt. Ik erger me juist aan hen die geobsedeerd zijn door Israëls misstappen, maar niet geïnteresseerd zijn in misstanden aan andere zijde. Dat neemt niet weg dat Israël medeverantwoordelijk is voor de ontstane situatie en vooral het nederzettingenbeleid tot regelrecht onrecht tegenover Palestijnen leidt.

Gesprek en actie

'Kairos' heeft vrijwel geen aandacht gekregen in Israël. Volgens een Joodse kennis voelt het Israëlische publiek er zich niet door aangesproken. Om dat te bereiken zouden de opstellers de tegenstelling tussen goeden en kwaden moeten loslaten. Dan moet ook de moeilijke situatie waarin Israël verkeert worden erkend. Het is deze fundamentele stap naar de ander die nodig is om tot een oplossing te komen van het conflict en het is deze stap die beide kanten niet willen zetten. Zolang

beide kanten slechts de fouten van de ander willen benoemen en dat als zonde bestempelen, houden ze de deur naar een oplossing dicht.

Ook de oproep van Palestijnse christenen tot een selectieve boycot van producten uit de nederzettingen helpt een oplossing naar mijn idee niet dichterbij. Een boycot zal vooral tot gevolg hebben dat het gevoel van Israëli's dat de wereld tegen hen is wordt bevestigd. Dat zal geen gesprek opleveren, maar een even eenzijdige reactie. De strijd zal verharderen in plaats van afnemen, met alle onzekere gevolgen van dien.

Geloof, hoop en liefde

Het Kairosdocument wil een boodschap van geloof, hoop en liefde zijn, ook al gaat het meer over wanhoop, zoals iemand zei. De opstellers zijn ervan overtuigd dat verandering mogelijk is. Ik lees daarin de uitnodiging om met geloof, hoop en liefde te reageren en niet met arrogantie of wantrouwen. Kunnen we geloofwaardig reageren vanuit de stem van het evangelie, zowel richting Palestijnse broeders en zusters als richting Joden, waarmee we bijzonder verbonden zijn? Dat is de vraag waaraan we als kerken niet voorbij kunnen gaan.

1 Nederlands Dagblad 24 december 2009, te vinden op www.centrumvoorisraelstudies.nl.

'kairos' heeft vrijwel geen aandacht gekregen in Israël

Colofon

Commissie van redactie

drs. C.J. van den Boogert
ds. A. Brons
ds. H.D. Rietveld

Eindredacteur

drs. C.J. van den Boogert
Graspieper 8
8081 ZR Elburg
tel.: (0525) 69 02 22
e-mail:
keesvandenboogert@kpnmail.nl

Internetpagina

www.kerkenisrael.nl

Administratieadres

Landelijk kerkelijk bureau
van de Chr. Geref. Kerken
Ghandistraat 2
3902 KD Veenendaal
Postbus 334
3900 AH Veenendaal
tel. (0318) 58 23 50
fax (0318) 58 23 51
e-mail: lkbc@cgk.nl

Penningmeester

H. van Braak
Prins Willem-Alexanderpark 133
3905 CD Veenendaal

tel.: (0318) 51 54 27

e-mail:

penningmeester@kerkenisrael.nl
Bankrekeningnummer 365271
t.n.v. Dep. Kerk & Israël Chr. Geref.
Kerken te Veenendaal

Voor legaten en schenkingen kunt u contact opnemen met de penningmeester; hij geeft ook gaarne informatie over diverse aan te bevelen projecten.